

DIMENSIUNILE ȘI METAMORFOZELE MITULUI PE PARCURSUL ISTORIEI

Dina COJOCARU

Catedra Literatură Română și Teorie Literară

The present article is concerned on a panoramic historical evaluation of myths and mythology from a contemporary point of view, underlining the ideas of the main authorities Aristotle, G. Vico, F.W.J.Shelling, R. Barthes, C. Levy-Strauss, M. Eliade. Nowadays, myths are the study object of a lot of science domains (anthropology, psychology, philosophy etc. as well as literature), supposing a multiple interpretative contexts and definitions. Looking from aesthetical analyzing, we highly appreciate the Eliade's definition, because it makes a basic link between literary fiction and other sciences, putting the human imaginary close to god's Olympus.

Mitul este o noțiune folosită în prezent în diverse contexte și în cele mai diferite domenii. Este o noțiune complexă și polivalentă, vehiculată de multe științe. Pentru antropologi, mitul este valoros deoarece explică originea lumii în civilizațiile prescripturale, psihanalistii văd în el un arhetip, etnologii găsesc în mit un moment critic în istoria unei societăți. Fiecare știință umanistică – antropologia, psihologia, teologia, filozofia, istoria, estetica, etnologia, lingvistica, literatura a încercat să definească noțiunea de „mit”, ajustând-o conform necesităților. Acest fapt ar explica lipsa de univocitate semantică ce domină în jurul conceptului, pentru că, deși de-a lungul secolelor s-au produs peste 500 de definiții ale mitului, nici una n-a reușit să surprindă complexitatea caracteristicilor sale. Astfel, „în tot acest răstimp a crescut un copac cu peste 500 de ramuri, unele groase, altele subțiri și fragile; nici una din ele nu reprezintă copacul întreg, dar nici una nu poate lipsi din el” [1, p.367].

În epoca contemporană, termenul „mit” se utilizează în cele mai variate contexte și cu cele mai diferite semnificații, mai mult decât atât, „mitul” a început să însemne și iluzie, credință, propagandă, minciună, crez, irealitate etc.

De-a lungul istoriei omenirii, mitul a fost supus unor critici nejustificate, fiind considerat depășit și primitiv, sau fiind declarat drept pură ficțiune.

Printre primii care au criticat mitul încă în secolul al VI-lea î.e.n. a fost *Xenophanes* din Kolophon, care respinge antropomorfismul zeilor și critică imoralitatea lor, tolerată de *Homer* și *Hesiod*.

O poziție categorică o ocupă *Platon* în „Republica”. În concepția sa, arta este o activitate irațională, care împiedică cunoașterea adevărului și nu are nici o valoare.

În același context, *Platon* considera miturile drept „povești nocive și morale pentru educarea tineretului”, în orice formă ar apărea ele. Atât arta (inclusiv literatura), cât și miturile trebuie eliminate, înlăturate dintr-un Stat ideal. Astfel, *Platon* propune două moduri de cunoaștere: *rațională și mitică*. Prima cunoaștere operează cu noțiuni și concepte logice, cunoașterea mitică recurge, ca și poezia, la imagini [2, p.20].

Utilitatea miturilor este reabilitată de *Aristotel*, care consideră că „iubitorul de mituri e oarecum un filozof, căci mitul a fost născocit pe baza unor întâmplări minunate, prin explicarea lor” [1, p.367]. Atât operele artistice, cât și miturile au o finalitate educativă.

Filozoful grec *Euhemeros* din Messene (sec. III î.e.n.) a avut una dintre cele mai mari contribuții la explicarea mitogenezei. Pentru el mitologia nu era decât glorificarea și omagierea regilor iubiți de popor „zeificarea strămoșilor muritori” [idem]. El vedea în zei personaje istorice concrete, divinizate. După *Euhemeros*, zeii reprezintă apoteoza unor personalități din istorie care, mitizate, au dobândit aureolă. În acest fel, pentru prima oară se face o apreciere critică asupra conținutului mitului dându-i acestuia o explicație plauzibilă [3, p.32]. Teoria numită „euhemeristă” a supraviețuit și a avut adepți până în secolul al XX-lea, dar avea și adversari duri, de exemplu, pe *Plutarh*.

Evul Mediu a respins miturile antice, iar Epoca Renașterii a manifestat un viu interes pentru mituri, redându-le valoarea inițială. Miturile erau înțelese ca exprimare alegorică a unor adevăruri religioase, științifice sau filozofice.

De exemplu, iluministul francez *B.Fontenelle*, în lucrarea sa „Istoria oracolelor” se indigna de ce miturile Greciei Antice încă nu au dispărut, acuzând de acest fapt anume artele, și în special literatura și pictura, care le oferă de milenii refugiu și susținere. Tot el scria că știința s-a eliberat demult de mituri și a încercat să le înlocuiască.

Poezia și mitul se asociază la **G.B. Vico** cu cultura primară, nedezvoltată, irațională, exprimată prin emotivitate sporită și bogăția imaginației în absența rațiunii, transferarea propriilor calități asupra lumii și obiectele din jur etc. El consideră că fiecare metaforă și metonimie este un mic mit. Oamenii primitivi, în lipsa de cuvinte, creau aceste „expresii”. Epoca rațională și-a creat noțiunile abstracte necesare și astfel aceste expresii au devenit tropi.

În privința originii miturilor, G.B. Vico acceptă într-o mare măsură teoria euhemeristă, adăugând că poporul, cu trecerea anilor, hiperbolizează faptele străbunilor apoteozați, astfel că miturile uneori capătă dimensiuni false. El concepe mitul ca un echivalent, un complement al adevărului, și nu ca un rival.

Atitudinea față de mituri s-a modificat în special în epoca romantismului. Romanticii germani (frații Grimm, frații Schlegel, F.W.J. Schelling ș.a.) au fost cei care au conferit mitului o semnificație deosebită. Lor le aparține ideea că miturile exprimă „esența” poporului, ar fi un echivalent al „adevărului”, „un complement al adevărului istoric sau științific” [4, p.387].

În viziunea romanticilor, mitul este prototipul creației artistice. Accentul principal romanticii l-au pus pe „înlăturarea interpretării alegorice a miturilor în favoarea celei simbolice” [5, p.17].

În aceeași perioadă, F.W.J. Schelling situează mitul între natură și artă. El consideră că „Mitologia este condiția necesară și materialul primar pentru orice artă...” [ibidem, p.18].

F.W.J. Schelling (1775-1854) propune prima variantă a filozofiei mitului în anii 1801-1809. Simbolismul, după el, este principiul construirii miturilor. El compară mitologia greacă cu cea persană și indiană și ajunge la concluzia că *mitologia greacă este simbolică*, cea persană este schematică, iar cea indiană – alegorică. Mitologia greacă este realistă și se mișcă de la infinit spre infinit. Așadar, pentru F.W. Schelling „mitologia este subiectul poeziei și al artei”, iar contactul cu mitologia se face prin simboluri. Ideile lui Schelling, îndeosebi cele despre poetica mitului, au avut un mare răsunet și o mare importanță pentru teoriile secolului al XX-lea.

Aceeași părere că mitologia este subiectul poeziei și al artei este împărtășită și de **F.Creuzer**, pentru că miturile ascund, sub o haină alegorică, cele mai profunde idei filozofice, astronomice și religioase.

Una dintre cele mai cunoscute concepții din cadrul școlii naturaliste este cea a lingvistului german **F.M. Muller** (1823-1900). El e considerat fondatorul mitologiei comparate și a unei metode proprii de analiză semantică a miturilor numită linguopaleontologie. Comparând și analizând semantic numele unor zeități în spațiul indo-european, M.Muller ajunge la concluzia că acestea sunt personificări ale diferitelor fenomene naturale. Prototipul multor mituri este considerat Soarele și fenomenele legate de acesta. De aici, M.Muller emite celebra sa teorie solară. Originea întregii mitologii M.Muller o găsește în mitul solar, zeii fiind simboluri solare.

La el evoluția e de la limbă la mit, în contradicție cu teoria lui G.B. Vico.

M.Muller distinge 4 etape în procesul formării limbilor, miturile jucând un rol important:

- Etapa tematică – caracterizată prin formarea rădăcinilor și formelor gramaticale.
- Etapa dialectică – de formare a familiilor lingvistice.
- Etapa mitologică – caracterizată prin apariția miturilor.
- Etapa națională – duce la formarea limbilor naționale.

Un loc aparte în concepțiile despre mit ale secolului al XX-lea îl ocupă și **F.Nietzsche** (1844-1900), care s-a ocupat de studiul mitologiei grecești și a ajuns la concluzia că are două surse: apolinic și dionisiac.

Greul antic găsește salvare de durere și spaima existenței în reverie sau în beție, prima stare fiind apolinică, starea echilibrată a contemplării liniștite și cealaltă – dionisiacă, orgiastică, care exprimă impulsurile instinctuale. Aceste două stări Nietzsche le vede îmbinate în tragedie.

În viziunea lui **R.Barthes** și **M.Milner**, „un mit este o aventură colectivă a gândirii, ascultând de dinamismul ei propriu și supunându-se propriei sale legi; este un aspect al condiției umane condensat într-o poveste sau într-un personaj și permițând celui care se reflectează în ea să rezolve propriile sale conflicte” [3, p.33].

Înțelegerea mitului drept o consecință a structurii epocii, a unei vieți spirituale vechi în care el a luat naștere este împărtășită și de cercetătorul italian **R.Pettazzoni**: „mitul este adevărat și nu poate fi altfel pentru că este temeiul vieții grupului ... reciproc, însă mitul nu poate trăi fără această lume, căci în cadrul ei el se integrează în mod organic” [idem].

În secolul al XX-lea interesul pentru mit a debordat, părerile fiind multiple și cercetările divergente. Cu toate acestea, „în pofida discordanțelor în determinarea mitologiei, mitul a devenit o noțiune centrală a sociologiei și a istoriei culturii secolului al XX-lea” [5, p.29]. Așa s-au format mai multe direcții și școli noi de cercetare, care au emis diferite teorii: ritualistă, funcțională, sociologică, simbolică, psihanalistă, structuralistă etc.

Fondatorul școlii *ritualiste* a secolului al XX-lea este antropologul și etnograful francez **J.G. Frazer** (1854-1941), care conchide că anume din magia primitivă provin miturile și religia.

Esența școlii ritualiste este recunoașterea primatului ritualului asupra mitului. Astfel, J.G. Frazer concepe mitul ca pe o restanță dintr-un ritual pe cale de dispariție, ca pe un „mulaj al ritualului care se stinge” [1, p.204].

Importanța lui J.G.Frazer pentru studierea mitului nu constă doar în determinarea și fixarea supremației ritualului asupra mitului, ci și cercetările miturilor și culturilor adunate în lucrarea sa capitală „Creanga de aur. Un studiu asupra magiei și religiei”; lucrare de sinteză în 12 volume, este „o oglindă a devenirii civilizației umane prin coridoarele memoriei și simbolismului miturilor”, „un moment cultural fundamental la sfârșitul secolului al XX-lea” [idem].

Teoria ritualistă a fost criticată de mulți etnologi, dar mai ales de structuralistul **C.Levy-Strauss**. El insistă asupra faptului că ritualul trebuie să fie considerat secundar față de mit; așadar, mitul și ritul sunt expresiile complementare ale aceleiași destin, ritualul fiind aspectul său liturgic, iar mitul realizarea lui de-a lungul episoadelor unei istorii trăite [6, p.20]. Mulți cercetători consideră teza primatului ritualului asupra mitului nedemonstrabilă și deci nefondată. Mitologul rus E.M. Meletinski consideră că „ritualismul duce inevitabil la subestimarea semnificației intelectuale și cognitive a mitului” [5, p.37].

Mitul și ritualul formează o unitate. În sistemul culturii primitive mitul și ritualul erau două aspecte ale aceleiași idei: aspectul teoretic și practic. Astfel de înțelegere a miturilor a propus-o **B.Malinowski** (1884-1942), care a fondat *școala funcțională* în etnologie. Această școală se concentrează asupra studiului mitului în cadrul cultural-real al triburilor exotice din Oceania. B.Malinowski lansează ideea că miturile nu sunt o formă de cunoaștere a lumii, ci îndeplinesc o funcție practică: susțin tradiția și continuitatea culturii tribale în contul adresării la realitatea supranaturală a evenimentelor preistorice. Mitul condiționează gândirea, justifică ierarhia socială, principiile morale, regulile de comportament etc. „Mitul nu este pur și simplu o istorie povestită sau o povestire... Mitul se re trăiește de aborigeni în calitate de „scriere orală” sfântă, ca o realitate ce influențează soarta lumii și a oamenilor” [5, p.38].

„Mitul nu este o explicație destinată a satisface o curiozitate științifică, ci o narațiune care reînvie o realitate originară, care răspunde unei profunde nevoi religioase, aspirațiilor morale, cerințelor și imperativelor de ordin social și în același timp unor cerințe expresie ale practicii” [3, p.33]. B.Malinowski a argumentat legătura mitului cu magia și cu ritualul și a pus problema funcției social-psihologice a mitului în societățile arhaice.

Școala franceză de sociologie își înclină cercetările spre psihologia colectivă, faptele sociale fiind considerate exterioare conștiinței individului. Fondator al școlii este sociologul francez **Emile Durkheim** (1858-1917), care caracterizează omul ca pe o ființă individuală și socială. El deosebește complexul senzațiilor ce servesc orientării individuale în spațiu și timp de categoria socială a timpului raportată la periodicitatea rituală ca ritm al vieții sociale sau de categoria spațiului social, care exprimă organizarea teritorială a tribului sau causalitatea socială.

Teoriile simboliste au la bază ideea că miturile sunt sisteme simbolice. Un susținător important al acestei teorii este filozoful german **E.Cassirer** (1874-1945), care acceptă ideea priorității ritualului și recunoaște funcția pragmatică a miturilor, dar consideră că orice activitate spirituală a omului, prin urmare, și crearea miturilor, este profund simbolică.

Specificul mitologiei constă în faptul că idealul și realul nu pot fi disociate, forța mitului fiind „atocprinzătoare și față de ea, toate celelalte categorii ale conștiinței și cunoașterii omenești sunt secundare și abstracte” [1, p.316].

Primele apropieri între psihologie și etnologie au fost înregistrate încă în operele psihologului și filozofului **W.Wundt**. *Psihanaliza* consideră visurile, ca produse ale fanteziei, înrudite cu miturile. Hermeneutica psihanalistă reprezentată de Freud, Jung caută geneza miturilor în inconștientul individual sau colectiv.

Psihanalistul austriac **S.Freud** (1856-1936), „părintele psihanalizei”, și-a extins aria implementării teoriei miturilor, acestea apar la el ca „un vis colectiv omenesc produs de nevroza generală a umanității supuse insatisfacției erotice” [idem, p.205].

Un continuator, dar și un oponent al lui S. Freud, este psihologul și filozoful elvețian **C.G. Jung** (1875-1961), care a ajuns la concluzia că miturile sunt o expresie a „inconștientului colectiv, o formă de reverie colectivă” [7, p.224] (în timp ce visul este expresia inconștientului personal al fiecărui om). Studiind geneza miturilor și inconștientul colectiv, Jung a emis vestita sa teorie a arhetipurilor. „Arhetipurile sunt concepute de el ca fonduri de imagini străvechi, ce aparțin tezaurului comun al omenirii” [1, p.48], „imagini înnăscute ale instinctului”, „expresia care desemnează o imagine originală, existentă în inconștient”, „un complex înnăscut” [7, p.225]. Astfel, miturile nu sunt decât imagini ale arhetipurilor.

Antropologul francez **C. Levy-Strauss** face parte din **structuraliști**. Cercetând, îndeosebi miturile amerindienilor, el aduce idei inovatoare în studiul mitului, anunțând apariția unei noi concepții despre mitologie. Mitul este „matricea reprezentărilor și aria soluționării unor probleme ale logicii primitive” [1, p.48].

Astfel, C. Levy-Strauss constată că miturile pot fi citite în două feluri: pe orizontală și pe verticală. Citind mitul pe orizontală, îl înțelegem doar superficial, ca pe o simplă istorie, fără vreo semnificație deosebită. Citindu-l pe verticală, mitul este dificil de descifrat, dar are o semnificație profundă, a cărei existență nu poate fi pusă la îndoială. Concluzia la care ajunge antropologul francez este următoarea: sarcina mitologiei constă în „elaborarea metodelor de lectură a textelor mitice care vor permite mitologiei să apară ca totalitatea povestirilor pe care și le spune umanitatea, exprimând, astfel, indirect principalele întrebări și căutând să rezolve toate problemele filozofice care i se pun” [8, p.15].

Mesajul mitic nu poate fi înțeles de către cititorul empiric decât cu condiția cunoașterii codului semantic, care să permită decodificarea textului. C. Levy-Strauss propune, în acest context, alcătuirea unui dicționar mitologic, anume pentru atingerea acestui scop, mitologia fiind pentru el totalitatea miturilor care pot fi descifrate cu ajutorul codului semantic.

O nouă direcție în critica literară mitologică a secolului al XX-lea a fost înființată de **H.N. Frye** (1912-1991), considerat lider al **școlii ritual-mitologică** în știința literară. Pentru H.N. Frye literatura este o reflectare a miturilor, miturile constituind baza pe care s-a edificat literatura individualizată. Una dintre proprietățile principale ale gândirii mitologice este considerată gândirea ciclică. În acest context, H.N. Frye deosebește 4 faze ale mitului solar:

- Primei faze îi corespund zorii de zi, primăvara, nașterea și miturile legate de aceasta – nașterea eroului, reînvierea, victoria asupra forțelor răului, asupra morții. Aceste mituri au ca personaje mama și tatăl.
- A doua fază cuprinde zenitul, vara, matrimoniul și, respectiv, mitul nunților sacre, al intrării în paradis și are drept personaje – mirele, mireasa, prietenul ș.a.
- A treia fază cuprinde asfințitul, toamna, bătrânețea, miturile decăderii, ale izolării cu personajele arhetipale – trădătorul, driadele, sirenele, elfii etc.
- Celei de-a patra faze îi corespunde întunericul, iarna, moartea, mitul apocalipsei, înfrângerii etc. În calitate de personaje apar vrăjitoarele, sfîncii, oracolele etc.

Fenomen de cultură, purtător de valențe axiologice multiple, amestec de ficțiune și realitate, de întrepătrundere subtilă dintre fantasticul sacru și concretul vieții cotidiene, exprimat în simboluri, paradigme și alegorii, mitul s-a dezvăluit în adevărata sa lumină prin critica constructivă, de reconsiderare a autenticității valorilor umane prefigurate sau ascunse în creația mitică. Dificultățile întâmpinate în încercările de definire a mitului au fost recunoscute de toți cercetătorii care s-au ocupat de studierea și interpretarea mitului [3, p.32-33].

Cea mai adâncă și mai complexă contribuție la studiul mitologiei universale și mitologiei române în special, a fost adusă de **Mircea Eliade**.

Omul modern însă trăiește (după Eliade) într-o lume desacralizată sau, mai curând, s-a dezvățat să recunoască și să perceapă sacrul, sub presiunea diferiților factori (dragostea care și-a pierdut caracterul sacru, timpul care a devenit dur, liniar și ireversibil, istoria care a înlocuit *mithos*-ul).

Pentru înțelegerea evoluției ulterioare a mitului, este neapărat necesară analiza termenului de rit. În opera sa, Eliade concepe ritul ca reluare a unui mit, a unui model divin, a unui arhetip. E vorba de reactualizarea lui prin ritual. Orice acțiune, afirmă Eliade, are, în viziunea reprezentantului culturii arhaice, caracter de reluare a unui model realizat *in illo tempore*. Orice acțiune realizată conștient urmează, în aceste culturi arhaice (și, inconștient, în cele moderne), o paradigmă mitică și devine, astfel, ritual [9, p.13].

Mircea Eliade e cel care sintetizează o serie de aspecte fundamentale ale mitului și ale experienței mitice:

1. „Mitul constituie istoria faptelor, ființelor supranaturale” [10, p.15]. Totul este supranatural, transcendent, transcendental și sacru. Din întreaga operă a lui Eliade putem deduce că *mitul/mitologia unei societăți/comunități și concepția ei asupra lumii sunt interdependente și se condiționează reciproc*.

2. „Această povestire (mitul) este socotită drept absolut adevărată (deoarece are raport cu realitățile) și sacră (deoarece este opera eroilor mitici, ființelor arhetipale)” [10, p.23]. Eliade explică și prezintă diferența dintre mit – concept ca poveste adevărată – și poveștile explicit false, simple creații literare. Așadar, mitul este cel care îi oferă omului un criteriu sau un set de criterii, de valori, în baza cărora să analizeze fenomenele lumii în care trăiește, adică îl învață pe om să gândească. El identifică în *Mitul eternei întoarceri* o schemă a evoluției mitului în domeniul artei: „mit – legendă – epopee – literatură” [9, p.28], putem spune că literatura a preluat în epoca modernă anumite funcții ale mitului.

3. „Mitul se referă întotdeauna la o „creație”, el povestește cum ia ființă ceva sau cum un model de comportare, o instituție, o deprindere de muncă au fost stabilite: iată de ce miturile constituie paradigmele pentru toate actele omenești semnificative” [9, p.48].

4. „Prin cunoașterea mitului se cunoaște originea lucrurilor și de aici se poate controla și manipula tot după dorință; aceasta nu e o cunoaștere exterioară, abstractă, ci o cunoaștere pentru care experiențele rituale fie relatând mitul, într-un ceremonial, fie îndeplinind un ritual, sunt înseși justificate” [10, p.98].

5. Tendința spre cunoaștere, eventual spre cunoaștere absolută, spre cunoaștere mistică, este unul dintre elementele cele mai importante, impresionante și specifice ale condiției umane.

6. „Pe o cale sau alta, mitul este trăit, în sensul că e înțeles ca o forță sacră, înălțătoare, a evenimentelor rememorate sau repetate” [9, p.118].

7. Acest fragment evocă o stare arhetipală la care ajunge consumatorul de mituri în urma repetării acestora. Mitul are ca origine experiența sacrului. Finalitatea lui, sau a ritului prin care este reiterat, este aceeași experiență.

8. Mitul este cel care ne justifică de ce „este omul ceea ce e azi, o ființă muritoare, sexuată și culturală” [10, p.118]. Adică funcția finală a mitului este cea de a-i conferi omului o identitate. De a-l face să fie cu adevărat om. De a-l face *să fie*.

Așadar, M.Eliade susține că mitul relevă un tip specific de adevăr. El nu e o minciună, ci un adevăr artistic, care diferă de adevărul logosului. De asemenea, M.Eliade propune două scheme, care caracterizează, în opinia sa, situația mitului în contemporaneitate, într-o condiție modernă, ce trece spre postmodernitate.

A. Condiție modernă – anamneză (uneori, paradoxal, realizată inconștient, dar, în general, generată de un soc) – ritual – rit – accedea la sacru (schema aceasta e adoptată în majoritatea nuvelor fantastice ale lui Eliade).

B. Condiție modernă – tendință inconștientă spre „împlinire” – imitarea unui model lipsit de sacralitate (ritual ce generează formalism) – revenirea la condiția modernă [10, p.15].

Unele valorificări literare asupra mitologiei le fac și alți scriitori (poeți) români: M.Eminescu, L.Blaga, G.Meniuc, Șt. Aug. Doinaș, N.Stănescu ș.a.

De exemplu, Ch.Mauron susține în lucrarea sa „De la metaforele obsedante la mitul personal” că *mitul personal* constituie o situație dramatică internă, personală, modificată neîncetat de reacția la evenimente interne sau externe, dar persistentă și recognoscibilă (prin studiul empiric al rețelelor asociative – constanța rețelelor asociative și a figurilor) [11, p.194]. Itinerarul de la metaforele obsedante la mitul personal ar fi următorul: De la metaforele obsedante — la ideea unor rețele — figuri — situație dramatică [11, p.195].

Mitul trebuie să aibă o geneză (sugerează Ch.Mauron), o istorie complexă. Putem să îl considerăm o *ființă vie*, reacționând la excitațiile externe și interne, dar conservându-și echilibrul specific de-a lungul evoluției [11, p. 210].

În concluzie, putem spune că mitul a reprezentat o sinteză prefilozofică aplicată la fenomenele esențiale ale vieții și naturii, sinteză care a operat prin imagini. Mitul este un prim rezultat al celor mai timpurii semnificații derivate verbal, plecând de la principiul că semnificația figurativă nu numai că intervine în mit, dar îl produce.

Așadar, mitul este un element fundamental al activității umane, un element care constituie filozofia, dialectica, acțiunea individului care-l receptează și imită. Pe lângă aceasta, mitul mai și sacralizează individul, îl face cu adevărat om.

Referințe:

1. Kernbach V. Dicționar de mitologie generală. - București: Albatros, 1995.
2. Angelescu S. Mitul și literatura. - București: Excelens Univers, 1999.
3. Prodan V. Geneza și semnificația mitului // Biblioteca Bucureștilor. - Anul IV. - Nr.8.
4. Wellek R., Warren A. Teoria literaturii. - București: Literatura universală, 1967.
5. Мелетинский Е. М. Поэтика мифа. - Москва: Наука, 1992.
6. Benoist L. Semne, simboluri și mituri. - București: Humanitas, 1995.
7. Munteanu R. Metamorfozele criticii moderne. - București: Univers, 1998.
8. Greimas A. Despre zei și despre oameni. - București: Meridiane, 1997.
9. Eliade M. Mitul eternei reîntoarceri. - București: Humanitas, 1989.
10. Eliade M. Aspecte ale mitului. - București: Univers, 1978.
11. Mauron Ch. De la metaforele obsedante la mitul personal. - Cluj-Napoca: Dacia, 2001 (traducere din limba franceză de Ioana Bot).

Prezentat la 09.10.2007